

Fârsî, Tahran 1368 hş., s. 485-486; M. Bâkir Bürkaî, *Sühanverân-ı Nâmî-yi Mu'âşır-ı İrân*, Kum 1373 hş., V, 3053-3059; Behrûz Eymânî, "Ahmed Gülçin-i Me'ânî, Hüdâvend-i Me'ânî", *Âyine-i Mirâs*, sy. 9, Tahran 1379 hş., s. 67-81; a.mlf., "Ahvâl ve Âşâr-ı Üstâd Ahmed Gülçin-i Me'ânî", *Kitâb-ı Mâh-ı Külliyyât*, sy. 63, Tahran 1382 hş., s. 20-33; a.mlf., "Yâdi ez Üstâd Ahmed Gülçin-i Me'ânî", *Peyâm-ı Bahâristân*, sy. 24, Tahran 1382 hş., s. 33-38; İrec Efşâr, "Yâd: Nânehâ-yi Ahmed Gülçin-i Me'ânî", *Âyine-i Mirâs*, sy. 13, Tahran 1380 hş., s. 47-53; a.mlf., "Golçin Ma'ânî, Ahmad", *Elr.*, XI, 67-68; Pervîn Gülçin-i Me'ânî, "Dû Gâzel Çâb Neşode be Yâd-ı Sevvomîn-i Sâl-i Hâmûşî-yi Üstâd Ahmed Gülçin-i Me'ânî", *Buhârâ*, sy. 28, Tahran 1381 hş., s. 165-168; a.mlf., "Ceng-i Me'ânî: Pîşgüftâr-ı Tedvîn: Ahmed Gülçin-i Me'ânî", *Zamîme-i Âyine-i Mirâs*, sy. 7, Tahran 1385 hş., s. 1-27; Seyyid Ahmed Alevî, "Seyrî der Makâlât-ı Üstâd Ahmed Gülçin-i Me'ânî", *Peyâm-ı Bahâristân*, sy. 24, Tahran 1382 hş., s. 39-40; Mahmûd Sâdikzâde, "Berresî Kârbord-ı Envâfî Tekrâr der Eş'âr-ı Gülçin-i Me'ânî", *Tahkîkât-ı Ta'limî ve Çinâ-yi Zebân ve Edeb-i Fârsî*, sy. 9, Büşehr 1390 hş., s. 61-84.

RIZA KURTULUŞ

AHMED HATÎB SAMBASÎ

(bk. SAMBASÎ).

AHMED HİLMİ EFENDİ

(ö. 1878)

Mütercim ve tarihçi.

İstanbul Üsküdar'da doğdu. İlk öğrenimini tamamladıktan sonra Tercüme Odası'nda yetişti ve burada görev aldı. Ahmed Hilmi'nin Tebriz şehbenderi olduğu ve ardından Tahran Şefâreti'nde görev yaptığına dair kayıtlar vardır. Mekteb-i Mülkiyye'de târîh-i umûmî ve coğrafya hocalığında bulundu. Dârümuallimîn'in ıslahı sırasında burada da târîh-i umûmî muallimliği yaptı (BA, İ. DH 636/44219). 1865'te Maarif Nezâreti'nde teşkil edilen Tercüme Cemiyeti'ne üye seçildi. Bu cemiyette Postahâne-i Âmire Nâzırı Kadri Beyefendi, Erkân-ı Harbiyye'den Miralay Mehmed Ali Bey, Mühendishâne'den Kaymakam Nûri Bey, Meclis-i Vâlâ mütercimlerinden Aleksandr Efendi, Tercüme Odası hulefâsından Re'fet Bey, kâtip olarak da Tercüme Odası hulefâsından Mehmed Şevki Efendi (Türkî kâtip-i evveli), Mektûbî-i Sadr-ı Âlî hulefâsından Nûri Bey (Türkî kâtip-i sânisî) ve Tercüme Odası hulefâsından Kardis Efendi (Fransızca kâtipi) gibi şahsiyetlerle birlikte çalıştı (BA, A. MKT. MHM. 336/37). 23 Aralık 1876'da yürürlüğe giren Kânûn-ı Esâsî'ye göre yapılan seçimler neticesinde Dersaadet mebusu seçildi (*Türkiye'de Meclis-i Meb'ûsân*, I,

192). 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda İstanbul'a gelen muhacirlere yardım edenken tifüse yakalandı (Babinger, s. 395) ve 1878'de öldü. Kabri Karacaahmet Mezarlığı'ndadır. Bursalı Mehmed Tâhir kabrin Miskinler Tekkesi civarında bulunduğunu ve mezar taşının olmadığını söyler (*Osmanlı Müellifleri*, III, 49).

Ahmed Hilmi Efendi'nin Alman istatistik ve siyasal ekonomi uzmanı Otto Hübner'den yaptığı tercüme *İlm-i Tedbîr-i Servet* adıyla basılmış (İstanbul 1286) ve mekteb-i rüşdiyye talebesine faydalı olacağı düşüncesiyle 1000 nüshasının satın alınmasına karar verilmiştir (BA, İ. DH. 592/41225). Ancak onun en önemli eseri Maârif-i Umûmiyye Nâzırı Ahmed Kemal Paşa'nın teşvikiyle başladığı, 1865'te William Chambers tarafından yazılan *Chambers's Historical Questions with Answers: Embracing Ancient and Modern History* adlı kitaptan *Târîh-i Umûmî* adıyla yaptığı tercümedir. Ahmed Hilmi bu tercümeyi farklı tarihlerde farklı edisyonlar halinde neşretmiştir. 19 Aralık 1866 ve Ekim 1868'de yapılan birinci edisyonun iki cilt olduğu anlaşılmaktadır. Kitapların sonunda I. cildin Matbaa-i Âmire'de, II. cildin Mekteb-i Harbiyye-i Hazret-i Şâhâne Matbaası'nda basıldığı belirtilmektedir. Ancak Şûrâ-yı Devlet'in yaptırdığı bir soruşturmaya verilen cevapta I. cildin ilk defa 600 nüsha olarak Matbaa-i Âmire'de, ikinci defa 700 nüsha olarak ve üçte birinden fazlasının Mekteb-i Harbiyye Matbaası'nda basıldığı ifade edilmektedir. II. cilt ise 1200 nüsha olarak ve üçte birinden fazlası yine Mekteb-i Mülkiyye Matbaası'nda basılmıştır (BA, ŞD 205/52). *Târîh-i Umûmî*'nin I. cildinin Mekteb-i Mülkiyye başta olmak üzere okullarda ders kitabı şeklinde okutulmasına karar verilmiştir. Eserin V. cildi 1876, VI. cildi 1877'de Matbaa-i Âmire'de basılmıştır. Tercümenin neşrinin on iki cilt halinde planlandığı anlaşılmaktadır (BA, MF. MKT. 4/88). Tamamladığı her bir cilt için Ahmed Hilmi'ye 5000 kuruş verilmiştir. Ancak eserin ikinci edisyonunda yayımlanan III ve IV. ciltlerin nüshalarına ulaşamamıştır. *Târîh-i Umûmî*'nin özellikle VI. cildi İslâm tarihini kapsamakta ve 1258'de Bağdat'ın Moğollar tarafından işgaliyle sona ermektedir. Bu kısımda müellif, Chambers'ten değil daha çok Müneccimbaşı'nın *Sahâifü'l-ahbâr*'ından yararlanmıştır. Tercümenin önemli ilk defa Türkçe olarak basılan genel dünya tarihi niteliğinde bir eser olmasıdır. Osmanlı-Türk tarih yazıcılığında yeni bir aşamaya

işaret eden eser ileride yazılacak umumi tarihlerin öncüsü kabul edilmiştir.

Ahmed Hilmi, Victor Hugo'nun *Hernani* adlı eserini de tercüme etmiş ve basımı için kendisine Meclis-i Maârif'ten muvakkat bir ruhsatnâme verilmiştir (16 Zilkade 1290 [5 Ocak 1874]; BA, MF. MKT. 16/66). Fakat kataloglarda onun bir *Hernani* çevirisine rastlanmamaktadır. Franz Babiner (s. 395-396) Hilmi Efendi'nin hayatının sonuna doğru, Johannes Schiltberger'in *Reisen des Johannes Schiltberger aus München in Europa, Asia und Afrika von 1394 bis 1427* adlı eserinin 1879'da Londra'da J. Buchan Telfer tarafından *The Bondage and Travels of Johann Schiltberger: A Native of Bavaria in Europe, Asia, and Africa 1396-1427* ismiyle yapılan İngilizce tercümesini Türkçe'ye çevirmekle meşgul olduğunu belirtmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

A. D. Mordtmann, *İstanbul ve Yeni Osmanlılar: Bir Osmanlı'dan Siyasi Sosyal ve Biyografik Manzaralar* (trc. G. Habermann-Songu), İstanbul 1999, s. 102-103; M. K., *Türkiye'de Meclis-i Meb'ûsân*, Kahire 1907, I, 192; *Osmanlı Müellifleri*, III, 49; İbnülemin, *Son Sadrazamlar*, III, 1308; Ercüment Kuran, "Ottoman Historiography of the Tanzimat Period", *Historians of the Middle East* (ed. B. Lewis – P. M. Holt), London 1962, s. 422-429; Babinger (Üçok), s. 395-396; Hakan T. Karateke, "Ondokuzuncu Yüzyıl Osmanlı Tarih yazımında Yeni Dönemlendirme Modelleri", *Osmanlı Sarayında Tarih yazımı* (der. H. Erdem Çıpa – Emine Fetvacı, trc. Mete Tunçay), İstanbul 2014, s. 169-170; B. Lewis, "Ahmed Hilmi Efendi", *EP* (İng.), III, 392. CENGİZ YOLCU

AHMED KEŞFİ EFENDİ

(ö. 1160/1747)

Osmanlı âlimi.

Bulgaristan'ın güneybatısında bugün Sofya iline bağlı Samakov (Samokov) şehrinde doğdu. Babası Ebûbekir, dedesi Mehmed, büyük dedesi Rıdvan adını taşımaktadır. Ahmed Keşfi Efendi, bir âlim ve müellif olması yanında memleketinde bir vakıf kütüphanesinin kurucusu olarak da şöret kazanmıştır. 1120 yılı Ramazan ayında (Kasım-Aralık 1708) büyük ihtimalle Mekke'ye giderken Şam'a uğradı ve Selimiye Medresesi'nde müderrislik yapan Abdülganî en-Nablusî ile tanışıp bilgi alışverişinde bulundu, kendisinden icâzet aldı. Süyûtî'nin *el-Câmi'u's-şâğîr*'i ile onun hadise dair diğer eserlerini rivayet yetkisini içeren bir icâzetnameye de sahiptir (Sofya Millî Ktp., Or., nr. 1037, vr. 2^b-3^a; Or., nr. 1618, vr. 175^b-176^a). Ayrıca